

УДК 349.2

О. Ю. Погребняк
здобувач кафедри
трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП СВОБОДИ ОБ'ЄДНАННЯ В АКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В актах Міжнародної організації праці (далі – МОП) принципу свободи об'єднання надається пріоритетне значення. У преамбулі Статуту МОП проголошено у числі засобів, здатних покращити умови праці і забезпечити мир, визнання принципу свободи об'єднання, а Філадельфійською декларацією знову зроблено акцент на тому, що свобода слова і свобода об'єднання є необхідними умовами постійного прогресу [1, с. 143]. У Декларації МОП від 18 червня 1998 року свобода об'єднання та дійове визнання права на ведення колективних переговорів визнається основоположним принципом і правом у сфері праці [2]. Змісту цього принципу та його реалізації безпосередньо присвячені 8 конвенцій та 3 рекомендації МОП, серед яких слід назвати такі, як Конвенція МОП про свободу асоціації та захист права на організацію 1948 року № 87, Конвенція МОП про право на організацію і на ведення колективних переговорів 1949 року № 98, Конвенція МОП про організації сільських працівників та їхню роль в економічному і соціальному розвитку 1975 року № 141.

Актуальним питанням науки трудового права є розробка чітких пропозицій щодо повної імплементації принципу свободи об'єднання у чинне національне трудове законодавство, а також проекту Трудового кодексу України.

Змісту принципу свободи об'єднання та його реалізації у трудовому законодавстві України присвячені наукові праці Н.Б. Болотіної, М.М. Феськова, Г.І. Чанишевої та інших вчених. Проте у дослідженнях зазначених учених не враховуються новітнє трудове законодавство України, положення проекту Трудового кодексу України.

Метою статті є дослідження змісту принципу свободи об'єднання, закріпленого в актах МОП, та його реалізації у законодавстві України, а також внесення пропозицій щодо удосконалення чинного трудового законодавства України, проекту Трудового кодексу України в цій сфері.

Відповідно до ст. 2 Конвенції МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію 1948 року [3, с. 434] свободу асоціації слід розуміти як право працівників і роботодавців, без якого не було б різниці створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати до таких організацій за єдиної умови підлеглості статутам. Зі змісту

Конвенції МОП № 87 випливає, що до організацій працівників і роботодавців застосовуються однакові принципи і норми. Йдеться про право розробляти свої статuti та адміністративні регламенти, вільно обирати своїх представників, організувати свій апарат і свою діяльність та формулювати свою програму дій (ст. 3); організації працівників і роботодавців не підлягають розпускові або тимчасовій забороні в адміністративному порядку (ст. 4); організації працівників і роботодавців мають право створювати федерації та конфедерації, а також право приєднуватися до них, а кожна така організація, федерація або конфедерація має право вступати до міжнародних організацій працівників і роботодавців (ст. 5); ці організації можуть набувати прав юридичної особи (ст. 7) тощо. У цій Конвенції термін «організація» означає будь-яку організацію працівників або роботодавців, що має на меті заохочування, забезпечення і захист інтересів працівників або роботодавців (ст. 10 Конвенції № 87, ст. 69 Конвенції № 110).

Конвенція МОП № 87 та Конвенція МОП № 98 містять універсальні положення про свободу об'єднання, які поширюються на всіх працівників (за винятком збройних сил, поліції). Крім зазначених конвенцій, реалізації принципу і права на свободу об'єднання присвячені й інші конвенції та рекомендації МОП, зокрема Конвенція № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві і можливостей, що їм надаються, Рекомендація № 143 щодо захисту прав представників працівників на підприємстві та можливостей, які їм надаються, 1971 року, Рекомендація № 149 щодо організацій сільських працівників та їхньої ролі в економічному і соціальному розвитку 1975 року, Конвенція № 151 про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі 1978 року, Рекомендація № 159 щодо процедур визначення умов зайнятості на державній службі 1978 року, в яких закріплюються особливості права на об'єднання працівників та його захисту, принципи діяльності і права профспілок, види і статус представників працівників, заходи захисту їх прав і можливостей. У зазначених актах МОП закріплюються спеціальні норми про право на об'єднання і особливості здійснення профспілкових прав пра-

цівниками окремих галузей (у сільському господарстві, на державній службі).

Комітет експертів МОП виділяє три умови вільної реалізації права працівників і роботодавців створювати організації та вступати до них: відсутність будь-яких обмежень кола осіб, котрі мають право на об'єднання; відсутність попереднього дозволу на створення організацій; свобода вибору організацій для осіб, які бажають вступити до них [4, с. 16–17].

Перший принцип передбачає, що відсутні будь-які відмінності між тими, хто має право на об'єднання. Це право стосується рівною мірою усіх категорій працівників і роботодавців. Держава може вирішити, якою мірою право на об'єднання не застосовується до збройних сил і поліції, проте в цьому випадку вона повинна чітко визначити, хто до яких категорій належить.

Чинне законодавство України лише в одному суперечить зазначеним вимогам. Частиною другою ст. 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» не визнається право за іноземними громадянами та особами без громадянства створювати профспілки, але надає їм право вступати до вже створених, якщо це передбачено їх статутами.

Другий принцип полягає у відсутності необхідності попереднього дозволу на створення організації. Принципи свободи об'єднання порушуються, коли уряд має право вирішувати, відмовити чи не відмовити в реєстрації; відсутня можливість звернутися до судового захисту після відмови у дозволі створити профспілку; створення профспілки блокується, тому що лідери затримані за підозрою у здійсненні злочину; висувається вимога мінімального членського складу організації. Щодо реалізації другого принципу, то у цей час законодавство України про профспілки не суперечить його положенням.

Третій принцип свободи об'єднання пов'язаний зі свободою вибору членства. Працівники і роботодавці мають право створювати організації за своїм вибором і вступати до них за єдиною умовою – підлеглості статутам останніх. Контрольними органами МОП розглянуто велику кількість справ, пов'язаних з обмеженням такого вибору. Сутність цих обмежень полягає у тому, що вони стосуються структури і складу організації, характеру профспілки, ступеня охорони безпеки профспілки [4, с. 19].

Коли певні обмеження закладаються за рахунок структури і складу організацій, контрольні органи розглядають деякі з них такими, що суперечать принципам свободи об'єднання. Такі обмеження мають на меті, наприклад, впливати на величину організацій через введення мінімуму чисельного складу членів; права певних

категорій працівників створювати профспілки (державних службовців, управлінського апарату, сільськогосподарських працівників).

Таким чином, в актах МОП свобода об'єднання розуміється як пріоритетний основоположний принцип і право у сфері праці. Як відзначає Г.І. Чанишева, право на свободу об'єднання складається з таких елементів: 1) права працівників і роботодавців вільно створювати організації і вступати до вже діючих або не вступати до них; 2) права організацій працівників і роботодавців вільно здійснювати свою діяльність; 3) права організацій працівників і роботодавців створювати національні федерації та конфедерації; 4) права національних федерацій або конфедерацій засновувати міжнародні організацій чи приєднуватися до таких; 5) права на ведення колективних переговорів з метою укладення колективних договорів; 6) права на страйки [5, с. 239]. Погоджуючись з висновком Г.І. Чанишевої, слід однак заперечити включення до права на об'єднання права на ведення колективних переговорів з укладення колективних договорів, яке є самостійним колективним трудовим правом.

Принцип свободи об'єднання реалізований у національному законодавстві, а саме у Конституції України, Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України), Законах України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності».

У частині першій ст. 36 Конституції України закріплено право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [6]. Частиною 3 ст. 36 передбачено також право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів.

У ст. 2 КЗпП України серед основних трудових прав працівників передбачено право на об'єднання в професійні спілки. У ст. 243 КЗпП України закріплено право громадян на об'єднання у професійні спілки. Частиною першою зазначеної статті встановлюється, що відповідно до Конституції України та Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати професійні спілки з метою представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок. Правовий

статус професійних спілок закріплений нормами гл. XVI КЗпП України.

Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [7] визначено особливості правового регулювання, засади створення, права та гарантії діяльності професійних спілок. Право на об'єднання у профспілки закріплено у ст. 6 цього Закону, згідно з частиною першою якої громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок.

Законом України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» [8] встановлені правові, економічні та організаційні засади створення і діяльності організацій роботодавців, їх об'єднань, особливості правового регулювання та гарантії їх діяльності, а також основні засади їх взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, професійними спілками та їх об'єднаннями, іншими об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями. У ст. 2 Закону закріплено право роботодавців на об'єднання, відповідно до частини першої якої роботодавці мають право об'єднуватися в організації роботодавців, вільно вступати до таких організацій та виходити з них, брати участь в їх діяльності на умовах та в порядку, визначених їх статутами. Частиною другою ст. 2 організаціям роботодавців, їх об'єднанням надається право створювати об'єднання організацій роботодавців, вступати до таких об'єднань та виходити з них, брати участь в їх діяльності на умовах та в порядку, визначених статутами об'єднань організацій роботодавців.

Таким чином, в актах МОП принципу свободи об'єднання приділяється особлива увага. Серед чинних конвенцій та рекомендацій МОП принаймні 8 конвенцій та 3 рекомендації безпосередньо пов'язані з реалізацією цього основоположного принципу і права у сфері праці. Питання, які вирішує МОП у цій сфері, вже не є тільки компетенцією самих держав-членів МОП, а діяльність МОП не можна розцінювати як втручання у внутрішні справи країн, оскільки ці повноваження надані ними МОП для досягнення цілей відповідно до Статуту МОП.

Чинне законодавство України в частині реалізації принципу свободи об'єднання в цілому відповідає стандартам МОП. Водночас у чинному КЗпП України не закріплено право роботодавців на об'єднання. Якщо правовий статус профспілок закріплений у гл. XVI «Професійні спілки. Участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями», то

окрема глава про статус організацій роботодавців у КЗпП України відсутня.

КЗпП України, Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» слід доповнити загальною нормою про захист працівників від будь-яких дискримінаційних дій, спрямованих на ущемлення свободи об'єднання у сфері праці.

Україною до цього часу не ратифіковані Конвенція МОП № 141 про організації сільських працівників та їхню роль в економічному і соціальному розвитку 1975 року та Конвенція МОП № 151 про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі 1978 року.

Не повною мірою у національному трудовому законодавстві реалізовані положення Конвенції МОП № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві і можливості, що їм надаються. Нормами зазначеної Конвенції передбачається захист більш широкого представників працівників, порівняно з нормами національного трудового права.

Що стосується проекту Трудового кодексу України, то відсутність у ньому спеціальних норм про статус профспілок, їх об'єднань і організацій роботодавців, їх об'єднань свідчить про неповну реалізацію принципу свободи об'єднання, проголошеного в актах МОП.

Література

1. Права человека: Сборник международных документов. – М. : Юрид. лит., 1998. – 884 с.
2. Декларация МОП основных принципів і прав у сфері праці від 18 червня 1998 року // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965–1999 роки. – Женева : Міжнародне бюро праці, 1999. – С. 1529–1532.
3. Конвенція МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію 1948 року // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919–1964 роки. – Женева : Міжнародне бюро праці, 1999. – С. 434–438.
4. Тейджман Д. Свобода объединения: руководство пользователя. Нормы, принципы и процедуры Международной организации труда / Д. Тейджман, К. Кертис. – Женева : Международная организация труда, 1999. – 350 с.
5. Чанишева Г.І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико-правовий аспект : [монографія] / Г.І. Чанишева. – О. : Юридична література, 2001. – 328 с.
6. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
8. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : Закон України від 22 червня 2012 року №5026-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст. 216.

Анотація

Погребняк О. Ю. Принцип свободи об'єднання в актах Міжнародної організації праці та його реалізація в законодавстві України. – Стаття.

У статті досліджується зміст принципу свободи об'єднання відповідно до актів МОП. Аналізується реалізація принципу свободи об'єднання у законодавстві України. Вносяться пропозиції щодо удосконалення чинного трудового законодавства, проекту Трудового кодексу України в частині реалізації принципу свободи об'єднання.

Ключові слова: свобода об'єднання, акти Міжнародної організації праці, законодавство України, проект Трудового кодексу України.

Аннотация

Погребняк Е. Ю. Принцип свободы объединения в актах Международной организации труда и его реализация в законодательстве Украины. – Статья.

В статье исследуется содержание принципа свободы объединения в соответствии с актами МОТ. Анализируется реализация принципа свободы объединения в

законодательстве Украины. Вносятся предложения по совершенствованию действующего трудового законодательства, проекта Трудового кодекса Украины в части реализации принципа свободы объединения.

Ключевые слова: свобода объединения, акты Международной организации труда, законодательство Украины, проект Трудового кодекса Украины.

Summary

Pogrebnyak O. Yu. The principle of freedom of association in the acts of the International Labour Organization and its implementation in the legislation of Ukraine. – Article.

The content of freedom of association in accordance with the acts of ILO is researched in the article. The implementation of the principle of freedom of association under the legislation of Ukraine is being analyzed. Proposals are introduced on improvement of current labor legislation and the draft Labour Code of Ukraine regarding the implementation of the principle of freedom of association.

Key words: freedom of association, acts of the International Labour Organization, legislation of Ukraine, draft Labour Code of Ukraine.